

2. Марценко Є. В. Правовий та кримінологічний аналіз підприємницької діяльності в АПК / Марценко Є. В. // Інвестиції: практика та досвід. — 2003. — № 13. — С. 23-30.
3. Про страхування: Закон України: від 07.03.96 р. в редакції Закону від 04.10.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 7. — Ст. 50.
4. Про аудиторську діяльність: Закон України: від 22.04.93 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 23. — Ст. 243.
5. Про банки і банківську діяльність: Закон України: від 07.12.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 5-6. — Ст. 30.
6. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України: від 12.07.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 1. — Ст. 1.
7. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України: від 16.04.91 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 29. — Ст. 377.
8. Про телебачення і радіомовлення: Закон України: від 21.12.93 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 10. — Ст. 43.
9. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення: Закон України: від 23.09.97 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 48. — Ст. 296.
10. Про електроенергетику: Закон України: від 16.10.97 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 1. — Ст. 1.
11. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії: Закон України: від 11.01.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 9. — Ст. 68.
12. Про авторське право і суміжні права: Закон України: від 23.12.93 р. в редакції Закону від 11.07.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 43. — Ст. 214.
13. Господарський кодекс України // ВВР України. — 2003. — №№ 18, 19-20, 21-22. — Ст. 144.
14. Цивільний кодекс України / прийнятий 16.01.2003 р. — К.: Істина, 2003. — 368 с.

Усенко Г.С. Етапи формування правового регулювання ліцензійно-разрешительних процедур в Україні. — Стаття.

Ради избежання помилок при формуванні відповідних норм права розглянуті етапи формування правового регулювання ліцензійно-разрешительних процедур в Україні.

Ключевые слова: правовое регулирование, лицензионно-разрешительные процедуры.

Usenko G. S. Stages of formation of legal regulation of license-allowing procedures in Ukraine. — Article.

For the sake of avoidance of errors at formation of corresponding norms of the right stages of formation of legal regulation of license-allowing procedures in Ukraine are considered.

Keywords: legal regulation, license-allowing procedures.

УДК 35.073.5

**Устинов С.О., здобувач
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Дяля**

«СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ» ЧИ «СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»? ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНІВ

Виконано аналіз сутності термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення», які використовуються в національному законодавстві в сфері соціального забезпечення, їх співвідношення, надані власні визначення зазначеним термінам.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне забезпечення, співвідношення термінів.

Історичні події, які відбулися наприкінці XX сторіччя, а саме, розвал колишнього СРСР, проголошення незалежності України, прийняття Конституції, яка проголосила Україну суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, перехід до ринкової економіки, обумовили особливий науковий інтерес до проблем, які виникають у сфері соціального забезпечення.

В колишньому СРСР суспільні відносини у сфері соціального забезпечення у більшості випадків регламентувалися правовими нормами, які приймалися в централізованому порядку. За радянських часів було не дуже багато наукових праць присвячених соціальному забезпеченню громадян, шми проблемами, в кращому разі займалися фахівці з трудового права, і на жаль в цей історичний період, така галузь права, як право соціального забезпечення не сформувалася.

Понятійний апарат будь-якої галузі складається із системи термінів та понять, кожне з яких має своє місце та значення. Однакові терміни повинні мати одну правову сутність, відповідати одному правовому поняттю в рамках не тільки конкретного нормативно-правового акта, але й усієї галузі [1, с. 6]. Відносна новизна, порівняно з іншими галузями національного права, права соціального забезпечення породжує деяку неузгодженість понятійного апарату, який склався в сфері соціального забезпечення. Нажаль, до теперішнього часу законодавчого визначення терміну «соціальне забезпечення» в Україні немає. Ч.1 ст. 46 Конституція України проголошує, що «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [2]. Відсутність законодавчого поняття «соціальне забезпечення» та поняття «соціальний захист», в розумінні диспозиції вищезазначеної статті Основного закону, а також інші проблеми понятійного апарату у сфері соціального забез-

печення є предметом наукового дослідження широкого кола вчених соціологів, правознавців, економістів, політологів, юристів. В останній час дослідженням цих питань займалися такі науковці як: В.С. Андреев, В.А. Аралов, К.С. Батигін, М.Д. Бойко, П.Б. Болотіна, М.О. Буянова, В.С. Венедиктов, С.Ю.Головина, К.Н. Гусов, М.Л. Захаров, М.І. Іншин, А.В. Левшин, О.Є. Мачульська, С.М. Прилишко, Н.М. Стаховська, Б.І. Сташків, Е.Г. Тучкова, В.Ш. Шайхатдинов, А.Г. Ягодка, та деякі інші дослідники. Але, приймаючи до уваги складність дослідження понятійного апарату у сфері соціального забезпечення, ця проблема ще залишається дуже актуальною.

Метою цієї статті є проаналізувати сутність термінів «соціальної захист» та «соціальне забезпечення», які використовуються в національному законодавстві в сфері соціального забезпечення, їх співвідношення, та спробувати надати свої визначення зазначеним термінам.

Свого часу, ще за часів існування СРСР, найбільш розгорнуте визначення поняття «соціальне забезпечення» запропонував В.С. Андреев. Він розглядав соціальне забезпечення як сукупність певних соціально-економічних заходів пов'язаних із забезпеченням матері і дитини, громадян у старості та при непрацездатності, з медичним лікуванням і обслуговуванням як важливим засобом профілактики і відновлення працездатності [3, С. 30-34]. Як зазначає С.М. Прилишко, в своєму дисертаційному дослідженні, «право соціального забезпечення — невід'ємна складова системи національного права. Основним завданням цієї галузі є регулювання суспільних відносин у сфері матеріального забезпечення і соціального обслуговування найбільш незахищених верств населення: пенсіонерів інвалідів, громадян похилого віку, безробітних, хворих, самотніх громадян, сімей з дітьми, малозабезпечених сімей, громадян, постраждалих внаслідок техногенної катастрофи або стихійного лиха тощо» [4, с. 43].

В сучасній науці знаходимо спроби дослідників надати визначення поняттю «соціальне забезпечення». Так, одні з них визначають «соціальне забезпечення» як сукупність суспільних відносин між громадянами, з одного боку, і органами держави, місцевого самоврядування, організаціями, — з іншого, з приводу надання громадянам за рахунок спеціальних фондів, бюджетних коштів, медичної допомоги, пенсій, допомог і інших видів забезпечення у випадку настання життєвих обставин, що тягнуть за собою втрату чи зниження доходу, підвищені витрати, малозабезпеченість, бідність [5, с.58]. Б.І. Сташків в свою чергу вважає, що «соціальне забезпечення» — це види і форми матеріального забезпечення, що надаються на умовах, передбачених законом чи договором, зі спеціально створених для цього фондів особам, які через незалежні від них життєві обставини не мають достатніх засобів до існування [6, с.25].

Під соціальним забезпеченням деякі науковці розуміють: одну з правових форм матеріального забезпечення у старості і при непрацездатності, в разі настання інвалідності, хвороби, втрати годувальника і в інших випадках, встановлених законом [7, с. 14]. Інші науковці затверджують, що соціальне забезпечення — це сукупність певних соціально-економічних заходів, пов'язаних із забезпеченням громадян у старості і в разі непрацездатності, з турботою про

матерів і дітей, з медичним обслуговуванням і лікуванням як важливим засобом оздоровлення, профілактики і відновлення працездатності [8, с.10].

В.Ш. Шайхатдинов вважає, що сфера соціального забезпечення обмежується виплатою пенсій, допомог і соціальним обслуговуванням [9, с.5-26]. К.С. Батигін розглядає соціальне забезпечення, як систему матеріального забезпечення чи обслуговування громадян у старості, у випадку захворювання, інвалідності, безробіття, у разі втрати годувальника, виховання дітей і в інших установлених законодавством випадках [10, с.7]. На мій погляд, конструкція, у вигляді словосполучення «матеріальне обслуговування», є досить не коректною з точки зору юридичної техніки, тому що коли мова йде про соціальне забезпечення громадян, у випадку настання, обумовлених законодавством, соціальних ризиків, то держава не обслуговує, а дійсно забезпечує (гарантує) відповідні соціальні виплати.

Під соціальним забезпеченням Л.І. Проніна розуміє систему державних і громадських заходів створення, розподілу, перерозподілу матеріальних благ для непрацездатних громадян [11, с.5-6]. Не погодимося з автором, тому що непрацездатні — це лише одна з категорій громадян, відповідно до чинного законодавства України, яка потребує соціального забезпечення на рівні не нижче від прожиткового мінімуму. Підтвердження своїх слів знаходимо, наприклад, в Законі України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» N 540/97-ВР від 23 вересня 1997 року, згідно з положеннями якого, соціальному захисту підлягають журналісти, яких, за умови виконання своїх професійних обов'язків, важко віднести до категорії непрацездатних [12].

В свою чергу К.Н. Гусов відзначає, що соціальне забезпечення — це форма вираження соціальної політики держави, спрямованої на матеріальне забезпечення певних категорій громадян за рахунок коштів державного бюджету і спеціальних позабюджетних державних фондів, у випадку настання обставин, що визнаються державою на даному етапі розвитку соціально значимими, з метою вирівнювання соціального положення цих громадян у порівнянні з іншими членами суспільства [13, с.10].

З точки зору Мачульської О.Е., соціальне забезпечення — це відносини щодо розподілу позабюджетних фондів соціального призначення і перерозподілу частини державного бюджету з метою задоволення потреб громадян у випадку втрати джерела до існування, понесення додаткових витрат чи відсутності необхідно прожиткового мінімуму з об'єктивних, соціально значимих причин [14, с.7].

Не можна не погодитися з Н.Б. Болотіною, яка під соціальним забезпеченням розуміє організаційно-правову діяльність держави щодо матеріального забезпечення, соціального утримання, обслуговування, надання медичної допомоги за рахунок спеціально створених фінансових джерел осіб, які зазнали соціального ризику, внаслідок якого втратили здоров'я та/або/ засоби до існування і не можуть матеріально забезпечити себе та своїх утриманців; суттю такої діяльності є намагання держави забезпечити матеріальні втрати особи, які спричинені не будь-якими причинами, а саме такими обставинами, котрі у світовій практиці були згруповані і отримали спеціальний термін — соціальні ризики. Саме соціальні ризики є наріжним каменем соціального забезпечення [15, с. 37-39]. Під

соціальним забезпеченням М.Д. Бойко розуміє безоплатне (безквівалентне) або на пільгових умовах матеріальне забезпечення і обслуговування громадян, що цього потребують, у випадках, передбачених законодавством за рахунок соціального страхування та виплат із державного та місцевих бюджетів [16, с.10]. З точки зору Р.І. Іванової, соціальне забезпечення — це форма розподілу матеріальних благ в обмін на витрачену працю з метою задоволення життєво необхідних особистих потреб (фізичних, соціальних, інтелектуальних) людей похилого віку, хворих, інвалідів, дітей, утриманців, що втратили годувальника, безробітних, усіх членів суспільства з метою охорони здоров'я і нормального відтворення робочої сили за рахунок спеціальних фондів, створюваних у суспільстві, у випадках і на умовах, установлених у соціальних, у тому числі правових, нормах [17, с.22].

Цікавою та доречною, на мій погляд, є позиція П. Рабиновича та О. Панкевича, які вважають, що термін «соціальне забезпечення» є більш точним, ніж «соціальний захист». По-перше, тому, що у контексті забезпечення прав і свобод (а отже, і потреб людини) поняття «соціальне забезпечення» є ширшим, більш містким і включає три елементи (напрямки) державної діяльності щодо створення умов для здійснення прав і свобод людини: 1) сприяння реалізації прав і свобод (шляхом позитивного впливу на формування їх загальносоціальних гарантій); 2) охорону прав і свобод людини (шляхом вжиття заходів, зокрема юридичних, для запобігання порушенню прав і свобод, профілактики); 3) захист прав і свобод людини (відновлення порушеного правомірного стану, притягнення порушників до юридичної відповідальності). Отже, забезпечення прав людини — це створення соціальних умов, необхідних для використання цих прав, а захист є лише одним із його складових елементів. По-друге, термін «забезпечення» видається більш прийнятним, оскільки слово «захист» асоціюється з якоюсь тимчасовою дією, яка має закінчитись як тільки мине загроза. Що ж стосується забезпечення — це тривалий процес, який має сталий характер і не залежить від тимчасових життєвих ускладнень [18, с.61-63].

Однією з нагальних проблем, як на законодавчому рівні, так і в науці права соціального забезпечення є не визначеність поняття «соціальний захист» та різні наукові підходи використання цього терміну, це в свою чергу певною мірою впливає і на правозастосовчу діяльність певних державних органів, організацій, установ, підприємств.

Відзначимо, що серед науковців відсутня єдина думка та єдиний підхід щодо тлумачення поняття соціальний захист.

Так, наприклад, І.М. Сирота вважає, що термін «соціальний захист» належить до функції держави, яка піклується про матеріальне забезпечення непрацездатних громадян [19, с.4]. В свою чергу В.Ш. Шайхатдінов висловлює думку, що до соціального захисту входить діяльність держави та органів місцевого самоврядування, громадських організацій, підприємств щодо створення сприятливого навколишнього середовища, охорони материнства та дитинства, здійснення допомоги сім'ї, охорони здоров'я громадян, професійної підготовки громадян, забезпеченню зайнятості населення, охорони праці, регулюванню заробітної плати та доходів населення, забезпеченню громадян житлом, регулюванню права власності громадян, матеріальному обслуговуванню та забезпеченню непра-

матерів і дітей, з медичним обслуговуванням і лікуванням як важливим засобом оздоровлення, профілактики і відновлення працездатності [8, с.10].

В.Ш. Шайхатдінов вважає, що сфера соціального забезпечення обмежується виплатою пенсій, допомог і соціальним обслуговуванням [9, с.5-26]. К.С. Багичін розглядає соціальне забезпечення, як систему матеріального забезпечення чи обслуговування громадян у старості, у випадку захворювання, інвалідності, безробіття, у разі втрати годувальника, виховання дітей і в інших установлених законодавством випадках [10, с.7]. На мій погляд, конструкція, у вигляді словосполучення «матеріальне обслуговування», є досить не коректною з точки зору юридичної техніки, тому що коли мова йде про соціальне забезпечення громадян, у випадку настання, обумовлених законодавством, соціальних ризиків, то держава не обслуговує, а дійсно забезпечує (гарантує) відповідні соціальні виплати.

Під соціальним забезпеченням Л.І. Проніна розуміє систему державних і громадських заходів створення, розподілу, перерозподілу матеріальних благ для непрацездатних громадян [11, с.5-6]. Не погодимося з автором, тому що непрацездатні — це лише одна з категорій громадян, відповідно до чинного законодавства України, яка потребує соціального забезпечення на рівні не нижче від прожиткового мінімуму. Підтвердження своїх слів знаходимо, наприклад, в Законі України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» N 540/97-ВР від 23 вересня 1997 року згідно з положеннями якого, соціальному захисту підлягають журналісти, яких, за умови виконання своїх професійних обов'язків, важко віднести до категорії непрацездатних [12].

В свою чергу К.Н. Гусов відзначає, що соціальне забезпечення — це форма вираження соціальної політики держави, спрямованої на матеріальне забезпечення певних категорій громадян за рахунок коштів державного бюджету і спеціальних позабюджетних державних фондів, у випадку настання обставин, що визнаються державою на даному етапі розвитку соціально значимими, з метою вирівнювання соціального положення цих громадян у порівнянні з іншими членами суспільства [13, с.10].

З точки зору Мачульської О.Е., соціальне забезпечення — це відносини щодо розподілу позабюджетних фондів соціального призначення і перерозподілу частини державного бюджету з метою задоволення потреб громадян у випадку втрати джерела до існування, понесення додаткових витрат чи відсутності необхідного прожиткового мінімуму з об'єктивних, соціально значимих причин [14, с.7].

Не можна не погодитися з Н.Б. Болотіною, яка під соціальним забезпеченням розуміє організаційно-правову діяльність держави щодо матеріального забезпечення, соціального утримання, обслуговування, надання медичної допомоги за рахунок спеціально створених фінансових джерел осіб, які зазнали соціального ризику, внаслідок якого втратили здоров'я та/або/ засоби до існування і не можуть матеріально забезпечити себе та своїх утриманців; суттю такої діяльності є намагання держави забезпечити матеріальні втрати особи, які спричинені не будь-якими причинами, а саме такими обставинами, котрі у світовій практиці були згруповані і отримали спеціальний термін — соціальні ризики. Саме соціальні ризики є наріжним каменем соціального забезпечення [15, с. 37-39]. Під

2004 Конвенція вчирчим М. Дідомісе по Верхній Паді (Україна) (1996), або на інший випадок матеріальне забезпечення і обслуговування громадян, що згідно з ч. 2 ст. 205 Конституції України.

21. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

22. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

23. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

24. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

25. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

26. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

27. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

28. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

29. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

30. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

31. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

32. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

33. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

34. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

35. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

36. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

37. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

38. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

39. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

40. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

41. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

42. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

43. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

44. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

45. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

46. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

47. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

48. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

49. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

50. Дідомісе М. Підприємство: правові аспекти функціонування // Укр. юридичний журнал. 2006. № 12. С. 30-32.

22. Мельник К. Ю. Соціально-правовий захист працівників органів внутрішніх справ (проблеми теорії та практики): дис... канд. юрид. наук / К. Ю. Мельник. — Х., 2003. — 202 с.

Устинов С. О. «Социальная защита» или «социальное обеспечение»? Теоретические вопросы соотношения терминов. — Статья.

Выполнен анализ сущности терминов «социальная защита» и «социальное обеспечение», которые используются в национальном законодательстве в сфере социального обеспечения, их соотношение, предоставлены собственные определения указанным терминам.

Ключевые слова: социальная защита, социальное обеспечение, соотношение терминов.

Ustinov S.O. «Social protection» or «social security»? Theoretical questions of a parity of terms. — Article.

The essence analysis terms «social protection» and «social security» which are used in the national legislation in social security sphere, their parity is made, own definitions are given the specified terms.

Keywords: social protection, social security, a parity of terms.

УДК 349.2

Харчук Р. С.,
здобувач Східноукраїнського
національного університету імені Володимира Дала

**ГЕНЕЗИС ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ФОРМ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ**

Викорано аналіз наукових поглядів у різні періоди розвитку вчєрь про права людини та відповідних нормативно-правових актів з метою з’ясування сутності досліджуваних прав. Визначено теоретичні підходи щодо виникнення та розвитку трудових прав, їх важливе значення та сутність, надано конкретні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення правових актів із зазначених питань.

Ключові слова: правове регулювання, форми захисту трудових прав, працівники.

Трудові права як і інші загальні права людини знаходяться під захистом, який гарантує держава та, з цією метою, уоновноважує відповідні органи та інституції здійснювати їх захист. Тому, перш за все, необхідно дослідити генезис правового регулювання форм захисту зазначених прав. Питання стосовно захисту трудових прав працівників та його форм свого часу були предметом досліджень М. Г. Александрова, А. П. Александровой, П. В. Ансімова, Н. Б. Бологіної, В. С. Венедиктова, Л. Я. Гіццбурга, Г. С. Голцаровой, В. Я. Года, В. В. Жернакова, П. І. Жигалкіна,